

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI FARG‘ONA DAVLAT
UNIVERSITETI**

**“O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTINING
O‘QITILISH MASALALARI: TAHLIL
VA TADQIQ” NOMLI LOYIHA
DOIRASIDA TASHKILLANGAN
“TAHLIL VA TALQIN”
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**

Farg‘ona – 2025

III

NAZARIYASI			
32	D.Abdurahimova	ANTROPONIMLARNING FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI (O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA)	116
33	Z.Kurbanova	INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA EPITETLARNING SINTAKTIK TAHLILI	119
34	U.Orunbayeva	SINXRON TARJIMADA KOGNITIV MUAMMOLAR VA ULARNI YECHIMLARI	123
35	M.Sotvoldiyeva	O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA HISSIYOTGA OID METAFORALARNING TADQIQI	127
36	M.Bahromova	GENDER STEREOTIPLARI VA “AYOL” OBRAZINING KONSEPTOSFERADAGI AKS ETISHI	130
37	G.Qosimova	YAPON VA O‘ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING SHAKLLANISH JARAYONI: TIPOLOGIK O‘XSHASHLIKLAR VA MILLIY XUSUSIYATLAR	136
3-SHO‘BA			
NAZARIY VA AMALIY TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI			
38	M.Zokirov	O‘ZBEKISTON OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA KO‘PTILLILIK HODISASI XUSUSIDA	142
39	E.Ibragimova	UNLI VA UNDOSH TOVUSHLAR BILAN ALOQADORLIKDA IRONIK MUNOSABATNING YUZAGA CHIQISHI	146
40	Z.Alimova	FORSIY SO‘Z YASOVCHI QO‘SHIMCHALARNING O‘ZBEK TILIDAGI O‘RNI	149
41	Z.Tashtemirova	KONSEPTOSFERADA MA‘NO SHAKLLANISHI VA TUSHUNCHA MUNOSABATI	151
42	G.Umarjonova	NEMIS TILSHUNOSLIGIDA FRAZELOGIZMLAR TADQIQI	157
43	S.Rajabova	ISHTIXON TUMANI SHEVASIDA UCHROVCHI FORSCHA O‘ZLASHMALARNING XUSUSIYATLARI	161
44	Z.Kurbonova	TILLARNI O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR (DEBAT USULI MISOLIDA)	166
45	A.Tursunov	SINTAKTIK SATHDA PLEONAZM	169
46	S.Habibullayeva	ISAJONSULTON HIKOYALARIDA	173

4. Колосова О. А Когнитивные основания языковых категорий (на материале современного английского языка) : Дисс. ... д-ра филол. наук / О. А. Колосова. – М., 1996. – С.19

5. Сепир Э. Мужские и женские варианты речи в языке яна I Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / пер. с англ, под ред. и с предисл. А.Е. Кибрика. – М.: Прогресс, 1993. – 654с. – С. 461.

6. Руделев В.Г. Русское именное склонение и русский образ мира // В.Г. Руделев. Собр. соч.: в бт. Т.6. Друг мой - язык: Избранные произведения по общему и русскому языкознанию. 4.2. – Тамбов, 2002. – 182 с. – С. 63.

7. Электрон манба
<https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/news/266923-woman-2022>.

8. Rustamovna, U. N., and B. M. Madaminovna. "THE STUDY OF THE CONCEPT AS A UNIT OF COGNITIVE LINGUISTICS." *Modern Journal of Social Sciences and Humanities* 4 (2022): 66-69.

9. Умарова, Наргиза Рустамовна, and Мунира Мадаминовновна Бахрамова. "“АЁЛ” КОНЦЕПТИНИНГ АССОЦИАЦИЯЛАРИ (Концептнинг ижтимоий, жисмоний, шахсий сифатлари)." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 2.10 (2022): 24-32.

10. Бахрамова, М. М. "МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АППАРАТ ЭСТЕТИКИ И ФЕНОМЕН ИНФОРМАЦИИ." *Актуальные проблемы современной науки* 4 (2021): 33-36.

11. Bahromova, M. M. (2023). "AYOL" KONSEPTOSFERASIDA GENDER MUNOSABATLARINING IFODALANISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (9), 513-518.

YAPON VA O‘ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING SHAKLLANISH JARAYONI: TIPOLOGIK O‘XSHASHLIK LAR VA MILLIY XUSUSIYATLAR

Qosimova Gulnora Baxtiyorjon qizi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Maqolada yapon va o‘zbek bolalar adabiyotining rivojlanish jarayoni, ularga xos didaktik va badiiy yo‘nalishlar tahlil etilgan. Shuningdek, har ikki adabiyotda bola shaxsini tarbiyalash, milliy qadriyatlarni ifoda etish va realistik tasvirga intilish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit soʻzlar: yapon va oʻzbek bolalar adabiyoti, didaktizm, realizm, milliy qadriyat, tipologik tahlil.

Bolalar adabiyoti har bir xalqning milliy madaniyati, maʼnaviy qadriyatlari va taʼlim-tarbiya tizimi bilan uzviy bogʻliq boʻlgan muhim soha hisoblanadi. U nafaqat estetik taassurot uygʻotishni, balki bola ongida milliy gʻoya va axloqiy ideallarni shakllantirishni ham maqsad qiladi. Yapon va oʻzbek bolalar adabiyoti, har ikkisi ham oʻziga xos milliy anʼanalar va ijtimoiy sharoit asosida rivojlanib kelgan boʻlsa-da, ularning tipologik tahlili umumiy tendensiyalar bilan birga oʻziga xos farqlarni ham namoyon etadi.

Yaponiya va Oʻzbekiston bolalar adabiyotining shakllanishiga umumiy manba – xalq ogʻzaki ijodi asos boʻlgan. Bu jarayonda xalq ertaklari, qoʻshiqlar, maqollar, topishmoqlar va rivoyatlar bolalarni axloqiy va maʼnaviy jihatdan tarbiyalash vositasi boʻlib xizmat qilgan.

Oʻzbekistonda bolalar tarbiyasi bilan bogʻliq ogʻzaki ijod qadimdan jamiyatning maʼnaviy tarkibida muhim oʻrin tutgan. Ilk yozma manbalarda ham bolalarga xos tarbiyaviy gʻoyalar uchraydi. Masalan, XI-XVI asrlarda yaratilgan Mahmud Qoshgʻariyning “Devonu lugʻotit turk” va Alisher Navoiy asarlari didaktik mazmunga ega boʻlib, yosh avlodni bilim, adolat va odobga chorlaydi¹¹⁴.

Yaponiyada esa bolalarga moʻljallangan ilk yozma shakllar Edo davrida (XVII-XIX asrlar) paydo boʻlgan. Bu davrda illyustratsiyalangan kitoblar – kusadzosi va akaxon kabi turlar ommalashgan boʻlib, ular didaktik gʻoya bilan birga hikoyaviy va koʻngilochar xususiyatga ega edi. Bu asarlar koʻpincha anʼanaviy hikoyalar (otogizoshi), qugʻirchoq teatri sahnalari (kojyoruri) yoki samuraylar haqidagi rivoyatlardan ilhomlangan¹¹⁵. Shu bilan birga, yapon olimlari bu asarlarni hozirgi maʼnodagi bolalar adabiyoti emas, balki uning tarixiy muqaddimasi sifatida baholaydilar¹¹⁶.

Bolalar adabiyotining zamonaviy bosqichi har ikki mamlakatda ham islohotlar davri va taʼlim tizimidagi yangilanishlar bilan uzviy bogʻliq holda boshlangan.

Yaponiyada bu jarayon Meyji islohoti (1868) bilan bogʻlanadi. Bu davrda bolalar madaniyatiga boʻlgan qiziqish kuchayib, maxsus jurnallar – 「少年園」 (“Oʻsmirlar bogʻi”), 「小国民」 (“Kichik fuqaro”), 「日本の少年」 (“Yaponiya yoshlari”) kabi nashrlar paydo boʻldi. Zamonaviy yapon bolalar adabiyotining asoschisi sifatida Ivaya Sazanami (1870-1933) tan olinadi. Uning 「こがね丸」

¹¹⁴ Батафсил қаранг: Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. Toshkent, 2006. – B.26.; Safarov O., Barakaev R., Jamilova B. Bolalar adabiyoti. Toshkent, 2022. –B.72., 74-96.

¹¹⁵ 菅忠道「菅忠道著作集」第1巻 日本の児童文学. あゆみ出版. 1983. - 427 p.

¹¹⁶ Williams K.H. Visualizing the Child: Japanese Children's Literature in the Age of Woodblock Print, 1678-1888. Harvard university. 2013.

(“Koganemaru”, 1891) asari, “少年文学叢書” (O‘smirlar adabiyoti to‘plami) turkumida nashr etilgan bo‘lib, Yaponiyadagi ilk haqiqiy bolalar adabiyoti namunasi sifatida baholanadi. Sazanami milliy va xorijiy ertaklarni qayta ishlab, zamonaviy ruhdagi axloqiy xulosalarni yangi badiiy shaklda ifoda etdi. Shu bilan birga, bu davrda tarjima adabiyoti ham rivojlandi. Xususan, D. Defoning “Robinzon Kruzo” (1883) va F.Xodjson Bernetning “Kichik lord Fauntleroy” (1890–1892) asarlari yapon o‘quvchilariga taqdim etildi¹¹⁷.

O‘zbekistonda esa zamonaviy bolalar adabiyotining ildizlari jadidchilik harakati bilan bog‘liq. XX asr boshlarida Abdulla Avloniy, Hamza Hakimzoda Niyoziy kabi ma‘rifatparvarlar “Birinchi muallim”, “Yengil adabiyot” kabi darslik va xrestomatiyalar yaratib, yosh avlodni bilim, mehnatsevarlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga yo‘naltirdilar¹¹⁸.

Yaponiya bolalar adabiyotida XX asr boshlarigacha nasixatbozlik ustuvor bo‘lgan. 1918 yilda tashkil etilgan “赤い鳥” (“Qizil qush”) maktabi bu tendensiyaga qarshi chiqib, “doshin bungaku” – “bola qalbi adabiyoti” g‘oyasini ilgari surdi. Maktab asoschisi Suzuki Miyokichi bolalarning pok dunyosi va soddaligiga badiiy qiymat berishga intildi. Biroq keyingi tanqidchilar bu yo‘nalishni ortiqcha ideallashtirilgan va hayotiy voqelikdan uzilgan deb baholadilar. 1920-1930-yillarda proletar bolalar adabiyoti va keyinchalik “hayot haqidagi bolalar adabiyoti” (seykatsu dova) paydo bo‘ldi. Bu yo‘nalishlar bolalar hayotini ijtimoiy realizm asosida aks ettirishga harakat qildi. Yozuvchi Subota Jyoji o‘z asarlarida bola ongining mustaqilligi va shaxsiy tajribasini yuksak darajada realistik tarzda ifoda etdi. Ikkinchi jahon urushi va undan keyingi davrda yapon bolalar adabiyoti yangi bosqichga ko‘tarildi. Isii Momoko, Takeyama Mitidzi kabi yozuvchilar demokratik, tinchlikparvar va realistik g‘oyalarni yoritgan asarlari bilan tanildi. 1960-yillarda bolalar adabiyoti tanqidi asarlarni tahlil etishga asoslanib, bolalarning haqiqiy ehtiyoj va qiziqishlarini hisobga olgan realistik, zavq bag‘ishlovchi asarlarni yaratish zarurligini ta’kidladi. Biroq 1980-yillargacha yapon bolalar tarixiy nasri (jido rekishi shyosetsu) badiiy yetuklik darajasiga to‘liq erisha olmadi. Buning asosiy sabablaridan biri – kattalarning hanuz bolalarni o‘qitish va tarbiyalashga intilishi bo‘lib, natijada asarlarda syujetning sustligi, obrazlar, ayniqsa, qiz bolalar xarakteri va ichki ruhiyatining yetarlicha ochilmagan¹¹⁹i kuzatilar edi.

O‘zbek bolalar adabiyotida ta’lim va tarbiya g‘oyasi har doim markaziy o‘rinda turadi. Bu adabiyotning bosh maqsadi – yosh avlodni vatanparvarlik,

¹¹⁷ 菅忠道「菅忠道著作集」第1巻 日本の児童文学. あゆみ出版. 1983. - 427 p.

¹¹⁸ Батафсил қаранг: Safarov O., Barakaev R., Jamilova B. Bolalar adabiyoti. Toshkent, 2022. –B.72., 74-96.

¹¹⁹ Батафсил қаранг: Collins W. O. Japanese childrens historical fiction up to 1983: a critical assessment of its place within Japanese childrens literature. Diss. Loughborough University, 2014.

insonparvarlik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashdir. U folklor va pedagogika bilan chambarchas bog‘langan bo‘lib, xalq ertaklari, topishmoqlar, qo‘shiqlar bolalar ongida tabiatga ehtirom, oilaga sadoqat, mehnat va Vatanga muhabbat tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi. Bolalar adabiyotida tilning obrazlilik va ravonligi katta ahamiyatga ega. Yozuvchi g‘oyaviy mazmuni bolalarning yosh xususiyatlariga mos, sodda va tushunarli uslubda ifoda etishi lozim. Zamonaviy bosqichda o‘zbek bolalar adabiyoti ham mavzu jihatidag yanada boyidi. Maktab hayoti, do‘stlik, tabiat, texnika, fantastika kabi mavzular¹²⁰da Xudoyberdi To‘xtaboyev, Anvar Obidjon, Xojiakbar Shayxov singari yozuvchilar ijod qildilar. Ular asarlarida zamon bolasining hissiyoti, orzulari va dunyoqarashini jonli badiiy obrazlar orqali aks ettirdilar.

Yapon bolalar adabiyoti o‘zining ilk bosqichlaridanoq badiiy mustaqillik va realistik ifoda uchun kurashgan bo‘lsa, o‘zbek bolalar adabiyoti ta’lim va tarbiya g‘oyasini o‘z mohiyatining asosiy ustuni sifatida saqlab kelmoqda. Yapon adabiyoti tarixi didaktizmni yengish va bola dunyosiga erkin badiiy yondashuvni izlash bilan xarakterlansa, o‘zbek adabiyoti uni milliy ma’naviyatning ajralmas qismi, qadriyat sifatida qabul qilgan.

Ikkinchi jahon urushidan keyin har ikki mamlakatda bolalar adabiyoti jadal rivojlandi, janr va uslub jihatidan kengayib, turli yo‘nalishlar shakllandi. Yaponiyada Ozava Tadasi va Yamasita Xaruo, O‘zbekistonda esa Hamid Nazir, Anvar Obidjon hamda Xudoyberdi To‘xtaboyev kabi yozuvchilar ijodi bu jarayonning asosiy tamoyillarini belgilab berdi.

Shunday qilib, tipologik nuqtai nazardan, yapon bolalar adabiyotining bosh tendensiyasi – didaktizmdan badiiy mustaqillik va realistik ifodaga o‘tish bo‘lsa, o‘zbek bolalar adabiyotidagi yetakchi yo‘nalish – tarbiyaviy vazifani milliy ma’naviyat va axloqiy qadriyatlar tizimining markaziga aylantirishdir. Har ikki adabiyotning umumiy maqsadi – bola shaxsini komil inson sifatida shakllantirishga xizmat qilishidir. Biroq ular bu maqsadni amalga oshirishdagi estetik yondashuvi va badiiy ifoda vositalari bilan bir-biridan farqlanadi:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Collins W. O. Japanese childrens historical fiction up to 1983: a critical assessment of its place within Japanese childrens literature. Diss. Loughborough University, 2014.
2. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. Toshkent, 2006. – 216 b.
3. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti. Toshkent, 2010. – 368 b.
4. Safarov O., Barakaev R., Jamilova B. Bolalar adabiyoti. Toshkent, 2022. – 320 b.

¹²⁰ Батафсил қаранг: Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti. Toshkent, 2010. – 368 b.; Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. Toshkent, 2006. –216 b.